

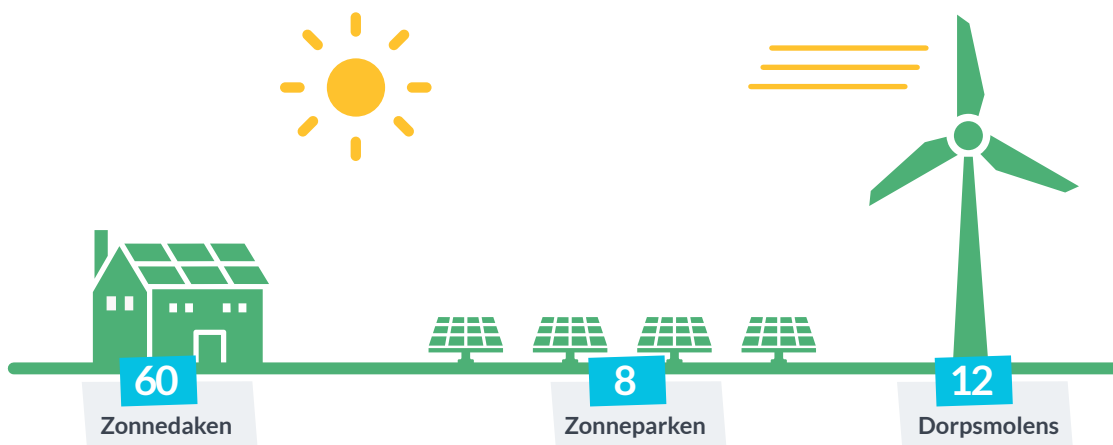

ENERGIE IN HANDEN VAN DE GEMEENSCHAP: KANSEN EN BELEMMERINGEN

ENERGIE IN HANDEN VAN DE GEMEENSCHAP: KANSEN EN BELEMMERINGEN

// FRYSLÂN TELT 73 LOKALE ENERGIECOÖPERATIES

Lokale energiecoöperaties in Fryslân zijn betrokken bij ...

Gezamenlijk zijn de Friese energiecoöperaties verantwoordelijk voor ...

3,6 procent van de totale zonne-energieproductie (vermogen)

2,2 procent van de windenergieproductie

Landelijk

1,7 procent

5,7 procent

De energietransitie is niet alleen een technologische, maar ook een maatschappelijke opgave. Van een centraal naar een decentraal georganiseerde energievoorziening, en van het consumeren van energie naar 'prosumeren': het zelf produceren en consumeren van energie. Hernieuwbare energie kan worden opgewekt door lokale, kleinschalige productie-installaties. Daarmee bezitten en beheren groepen inwoners hun eigen energieproductie, en profiteren zij van de economische voordelen die daaruit voortvloeien.

DE WAARDE VAN ENERGIECOÖPERATIES

De energietransitie gaat gepaard met met een nadruk op participatie: meer invloed van en zeggenschap voor burgers over het energiesysteem van de toekomst en hoe dit is georganiseerd. In Fryslân is het aantal energiecoöperaties toegenomen van 6 in 2012 naar 73 in 2020. Daarmee heeft Fryslân, samen met de provincie Groningen, de grootste 'coöperatiedichtheid'. De energiecoöperatie is een energiebedrijf, maar tegelijkertijd een samenwerkingsverband vanuit een gemeenschap van mensen. Energiecoöperaties verbinden de verduurzaming van de energievoorziening aan een systeemverandering, waarbij de eindgebruikers (burgers, instellingen, bedrijven) (mede)eigenaar zijn van hun energievoorziening.

Landenvergelijkend onderzoek laat zien dat energiecoöperaties een belangrijke rol spelen in de energietransitie. Niet alleen als het gaat om het opgesteld vermogen, maar ook in het vormgeven van een energietransitie die kan rekenen op steun onder de inwoners, omdat de opbrengst ervan ten goede komt aan de lokale gemeenschap. Energie is namelijk niet altijd het doel, maar eerder het middel om andere doelen te realiseren, zoals versterking van de lokale werkgelegenheid, kostenreductie ('energiearmoede'), leefbaarheid en gemeenschapsvorming.

NIET OPGEWASSEN TEGEN PROFESSIONELE PARTIJEN

Ondanks de sterke groei van het aantal energiecoöperaties in Nederland en Fryslân spelen zij een marginale rol in de totale (duurzame) energieproductie. Energiecoöperaties moeten vaak concurreren met private, professionele bedrijven en projectontwikkelaars. De concurrentiekracht van energiecoöperaties is echter vaak beperkt. Omdat energiecoöperaties langzamer bewegen en een lager rendement kennen dan professionele partijen, is toegang tot financiering vaak ingewikkeld. Bestaande subsidieregelingen zijn niet altijd toegesneden op coöperaties. Daarnaast hebben energiecoöperaties vaak veel kennis en kunde in huis, maar de complexiteit van veel projecten en de concurrentie met projectontwikkelaars vereisen verbindingen met andere (koepel-)coöperaties en externe kennis en expertise. Wil 'van onderop in Fryslân' écht werken, dan is een langetermijnvisie op de rol van energiecoöperaties essentieel.

DE BELANGRIJKSTE UITDAGINGEN VOOR ENERGIECOÖPERATIES

Het Nederlandse energiebeleid is vooral gericht op grootschalige projecten met een forse winstmarge. Met kwalitatieve aspecten, zoals draagvlak en lokale, samenhangende oplossingen, wordt minder rekening gehouden. Daarom is de ondersteuning van lokale overheden essentieel voor het welslagen van een energietransitie van onderop. Lokale overheden zijn echter vaak nog zoekende in hun houding naar coöperaties, met grote onderlinge verschillen in mogelijke ondersteuning als gevolg. Ondersteuning van energiecoöperaties is nu nog vaak afhankelijk van 'toevallige' factoren, zoals de capaciteit van de gemeente of de ambitie van een betrokken ambtenaar of wethouder, terwijl burgerinitiatieven belang hebben bij duidelijke aanspreekpunten, procedures en spelregels, en hulp bij het vinden van financiële bronnen.

Ondersteuning kan zich onder andere richten op:

// het ruimtelijke aspect

Gemeenten zijn het bevoegd gezag voor de ruimtelijke inpassing van zon- en windprojecten, binnen de kaders van de provincie en het Rijk. In die rol kunnen zij zorgen voor voldoende ruimte of locaties voor duurzame energieprojecten van burgerinitiatieven. Zij kunnen in beleidsvisies en toetsingskaders voorwaarden stellen aan initiatiefnemers met betrekking tot participatie door de lokale omgeving en zo de positie van burgercollectieven versterken. Coöperatieve windprojecten in Fryslân worden belemmerd door het ruimtelijk beleid van de provincie.

// het bundelen en delen van kennis

Het opzetten en (door)ontwikkelen van een energiecoöperatie is niet eenvoudig en kent veel verschillende aspecten. Allerlei factoren (sociaal, ruimtelijk, technisch) op verschillende niveaus (micro, meso, macro) moeten samenvallen. Duidelijk is dat energiecoöperaties niet alles zelf kunnen, en dat externe kennis en expertise essentieel zijn voor het realiseren van projecten. Verschillende partijen hebben een deel van deze kennis, die energiecoöperaties weer moeten integreren in het grotere geheel. Dit kost de coöperaties veel tijd en aandacht. Het samenbrengen en gemeenschappelijk maken van de kennis komt de ontwikkeling van energiecoöperaties ten goede. Een integraal kennispunt voor een integraal vraagstuk.

// de aanlooffase naar een sluitende businesscase

Energiecoöperaties hebben vaak moeite met de financiering van de proces- en onderzoekskosten voorafgaand aan het project. Gemeenten kunnen hen tegemoetkomen door bijvoorbeeld haalbaarheidsstudies te bekostigen of vergaderruimten en communicatiekanalen beschikbaar te stellen. Met de huidige Voucherregeling Energiecoöperaties Fryslân kunnen energiecoöperaties een subsidie aanvragen waarmee expertise kan worden ingekocht. Deze regeling is een stap in de goede richting, maar ook vaak ontoereikend, zeker bij grote en/of complexe projecten. Een landelijk ontwikkelfonds is al enige tijd in aantocht, maar laat voorlopig nog op zich wachten.

SOCIALE INNOVATIE

Voor een succesvolle energietransitie is maatschappelijke innovatie minstens zo belangrijk als technische: nieuwe processen en verdienmodellen, en nieuwe vormen van organisatie en samenwerking tussen bewoners, overheden, sociaal ondernemers, woningbouwcorporaties en andere betrokkenen. Deze partijen werken op een gelijkwaardige manier samen om nieuwe oplossingen – voorbij efficiëntie en rendementsdenken – uit te proberen en met en van elkaar te leren. Geen participatieproces, maar een co-creatieproces.

De beweging naar de Omgevingswet – waarin wordt uitgegaan van een participerende overheid – biedt hiervoor kansen. Een cultuuromslag bij gemeenten is een noodzakelijke voorwaarde: niet langer zelf plannen maken, maar plannen van anderen mogelijk maken. En niet langer plannen toetsen, maar initiatieven stimuleren.

GEZAMENLIJKE VISIE NODIG VAN LOKALE POLITIEK EN BURGERS

Voor toekomstbestendige energicoöperaties moeten lokale overheden en haar inwoners samen een langetermijnsvisie formuleren over burgerparticipatie en over de plek van energicoöperaties in de energietransitie. Deze gezamenlijke visie moet vervolgens worden geborgd in politieke en bestuurlijke afspraken. Zo ontstaat duidelijkheid bij alle betrokkenen over ieders rol, positie en verantwoordelijkheid, en verandert de huidige ad hoc-ondersteuning in strategische langetermijnondersteuning. Bovendien wordt op deze manier invulling gegeven aan het streven naar 50 procent lokaal eigendom.

NU INZETTEN OP DE GROTE MIDDENGROEP

De meeste burgerinitiatieven worden opgezet door hoogopgeleide mensen. Voor succes op de lange termijn is een brede vertegenwoordiging echter van groot belang. Hier ligt zowel een uitdaging als een kans voor energicoöperaties. Om deze grote middengroep te bereiken zijn andere strategieën en communicatiemiddelen nodig dan bij de groene koplopers.

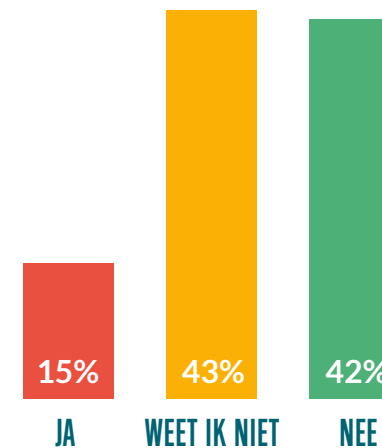
// HOE DENKEN INWONERS VAN FRYSLÂN OVER ENERGIECOÖPERATIES?

Voor de leden van energiecoöperaties in Fryslân zijn zorgen over milieu en klimaat de belangrijkste redenen voor hun coöperatie-lidmaatschap. Bijna even belangrijk vinden ze het lokale karakter van de coöperaties: de opbrengsten komen ten goede aan (zelfgekozen doelen in) de gemeenschap. Daarnaast waarderen ze dat ze er sâmen voor gaan. Dit gezamenlijke zorgt voor vergroting en verbreding van kennis, en biedt meer mogelijkheden dan individuele oplossingen.

Van de Friezen die niet lid zijn van een energiecoöperatie zou 15 procent (ongeveer 75.000 inwoners) wel lid willen worden als dat zou kunnen, 43 procent weet het (nog) niet. De laatsten geven aan in principe positief tegenover energiecoöperaties te staan, maar onvoldoende zicht te hebben op de doelen, ideeën en activiteiten van energiecoöperaties en de mogelijke voordelen. Ook hangt hun besluit om lid te worden af van enkele voorwaarden, zoals over de gekozen technologie, de gevolgen voor het landschap, doel en werkwijze van de coöperatie en hun financiële gevolgen van deelname. Evenveel bevestigden (42%) geven aan niet lid te willen worden van een energiecoöperatie, vaak omdat zij hun woning al hebben verduurzaamd en daarom geen nut meer in deelname zien.

(Panel Fryslân, 2021)

Zou u lid willen worden van een energiecoöperatie als dat zou kunnen?

Fries Sociaal Planbureau
Doelestraat 8a
8911 DX Leeuwarden
(058) 234 85 00
info@fsp.nl
www.fsp.nl

Deze publicatie is een beknopte weergave van het rapport
'Energie in handen van de gemeenschap: kansen en belemmeringen.'

MEER WETEN OVER DIT ONDERZOEK?

Contactpersoon: Arjen Brander, onderzoeker, abrander@fsp.nl.

